

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

Наслов на магистерскиот труд:

**Феноменологијата на кривичните дела засновање ропски однос и превоз
на лица во ропски однос во Република Северна Македонија за периодот
2014 – 2020 година**

Кандидат:

Ана Дамјановска

Број на досие: 124658

Ментор:

Проф. Блерта Ахмеди Арифи

Тетово,

2020 година

Содржинна

Вовед	4
Глава I: Трговија со луѓе	7
1.1 Поим за трговија со луѓе.....	7
1.2 Причини за трговија со луѓе	12
1.3 Жртви на трговија со луѓе.....	15
Глава II: Криумчарење на мигранти.....	18
2.1 Поим за мигранти.....	18
2.2 Поим за криумчарење на мигранти	19
2.3 Жртви на криумчарење на мигранти	20
2.4 Криумчарење на мигранти и трговија со луѓе во Република Северна Македонија	22
2.5 Криумчарење на мигранти и трговија со луѓе на меѓународно ниво.	25
Глава III: Трговија со дете	29
3.1 Поим за дете	29
3.2 Деца – жртви на трговија со луѓе	30
3.3 Трговија со деца во Република Северна Македонија.....	32
3.4 Европска конвенција за заштита на правата на детето	35

Глава IV: Организирање на група и поттикнување на извршување на делата засновани со ропски однос	37
4.1 Поим за Ропсво	37
4.2 Современо ропство	39
4.3 Организирани криминални групи	46
4.4 Злоупотреба на безвизниот режим и Шенген зоната	50
Заклучок.....	55
Користена Литература	61

Вовед

Основно обележје на првите цивилизации бил нивниот робовладетелски карактер. Римското право поаѓало од тоа дека господарот има *jus vitae ac necis* - право на животот и смртта на робот. По донесување на *magna carta libertatum*, како и сите подоцнежни документи кои се однесуваат на човековите права, ропството како појава преминува во сериозен прекршок на човековите права. Република Северна Македонија, како и секоја модерна демократија ја гарантира слободата на нејзините граѓани, па така член 12 од Уставот на Република Северна Македонија вели дека слободата на човекот е неприкосновена, никому не може да му биде ограничена слободата, освен со одлука на судот и во случаи и во постапка утврдена со закон. Членот 27 пак, вели дека секој граѓанин на Република Северна Македонија има право слободно да се движи на територијата на Републиката.

Како цел на ова истражување е фактот дека живееме во демократско општество каде што човековите права се на врвот на хиерархијата на нашиот систем, а овие кривични дела не само што се косат со основните права на човекот туку и го уназадуваат системот кој потсетува на историскиот робовладетелски систем каде што постоеле робови и робовладатели. Во ова истражување ќе се посветам на анализа на кривичните дела поврзани со ропскиот однос како: трговија со луѓе, криумчарење на мигранти и трговија со дете.

Распространетоста на овие кривични дела на глобално ниво каде што во време на глобална миграција заземаат се поголем замав со што не само што се повредуваат основните човекови права туку и се придонесува за зголемување на криминалот на светско ниво. Безвизниот режим како мерка за олеснување на движење на луѓето се злоупотребува во голем обем, најчесто за остварување на лична финансиска корист.

Хипотезата која ќе се обидам да ја потврдам во ова истражување е постоењето и обемот на застапеноста на кривичните дела поврзани со ропство. Надоврзување на оваа хипотеза ќе бидат и последиците кои постојат поради постоење на ваквите кривични дела.

Во првата глава на овој магистерски труд ќе се посветам на објаснување на основните поими за трговија со луѓе. Потоа ќе објаснам кои се најчестите причини кои ги поттикнуваат луѓето да вршат трговија со луѓе, односно од кои причини и како луѓето прифаќаат да бидат жртви на трговијата со луѓе.

Во втората глава на овој магистерски труд ќе пишувам за криумчарење на мигранти. Најпрво ќе го објаснам и анализирам поимот на мигранти како и тоа што означува поимот криумчарење. Исто така ќе стане збор и за жртвите на криумчарењето. Во наредната точка во оваа глава ќе истражувам за криумчарењето на мигранти во Република Северна Македонија, како и криумчарењето на мигранти на меѓународно ниво.

Во третата глава на ова истражување ќе стане збор за трговијата со деца. Имено, како прва точка ќе објаснам што се подразбира под поимот дете, потоа како и кои деца најчесто стануваат жртви на трговијата со луѓе. Потоа ќе ја истражам состојбата на трговијата со деца во Република Северна Македонија, и како истите се заштитени и регулирани во Европската конвенција за заштита на правата на детето.

Во четвртата воедно и последна глава на ова истражување ќе стане збор за извршување на дела засновани со ропски однос како и нивно поттикнување. Понатаму ќе го објаснам поимот за ропство како и неговото потекло. Потоа ќе ги анализирам криминалните групи, односно нивното организирање, структурата како и дејствувањето на истите. На крајот ќе стане збор за безвизниот, кој како мерка за олеснување на движење на луѓето се злоупотребува во голем обем, најчесто за остварување на лична финанасиска корист. На крајот од оваа глава ќе пишувам и за Шенген зоната, нејзините цели и функции.

Оваа тема има голема важност за идентификување и спречување на криминалитетот на национално и меѓународно ниво. Сметам дека извршувањето на овие кривични дела во голем обем ги повредуваат основните човекови слободи и права како на пример: слободата на движење и правото на слобода.

Оваа тема е од огромна важност поради тоа што постоењето на ваков криминал сериозно придонесува до големи последици по жртвите на ваквиот криминал, како на пример трговијата со деца која значајно придонесува за развојот на личноста на детето и може да придонесе сериозни психички и физички нарушувања на жрвата.

Важноста на оваа тема се огледа и во фактот дека овие дела најчесто се извршуваат во организиран група која дејствува на меѓународно ниво со што автоматски ги претвора овие дела во комплексни дела за откривање и спречување и придонесува за зголемување на обемот на жртви. Овие кривични дела се глобален проблем за кој мора да постојат посилни механизми за откривање и спречување на истите, па така не само што ќе истражувам за овие кривични дела туку ќе се обидам и да дадам предлог решенија кои би придонеле за подобрување на состојбата на истите.

Во време на модерна демократија каде човековите права се развиени на мошне високо ниво, ние како дел од нашето општество, покрај сите законски норми, самите треба да целиме кон слобода без дискриминација која се однесува на сите а со тоа и на самите нас.

Глава I

Трговија со луѓе

Оваа глава ќе ја посветам на објаснување на трговијата со луѓе. Најпрво ќе ги објаснам основните поими односно елементи преку кои се објаснува поимот трговија со луѓе. Потоа ќе ги објаснам најчестите причини кои ги поттикнуваат луѓето да вршат дела поврзани со трговија на луѓе, како и жртвите кои произлегуваат од трговијата со луѓе.

1.1 Поим за трговија со луѓе

Трговијата со луѓе е акт на злоупотреба на луѓе преку употреба на сила, измама или принуда за вршење на одредени дејства против нивна волја. Важно е да се напомене дека трговијата со луѓе не секогаш подразбира, ниту бара, движење односно транспортирање. Одредено лице може да биде жртва на трговија и во својот роден град, на своето работно место. Целта на трговците со луѓе е експлоатација и поробување, кои можат да бидат завиени во секаква форма.¹

Поимното дефинирање на појавата трговија со луѓе го следи трендот на сопственото збогатување. Паралелно со развивањето на начините на остварувањето на трговијата со луѓе и целите поради кои истата се прави, доаѓа и до продлабочување на теоретизирањето околу она што претставува појавата, нејзините карактеристики и причинители. Се продлабочуваат и изменуваат и постојните дефиниции и законски дескрипции. Она што претставувала терминологијата "трговија со луѓе" во меѓународните договори и конвенции во раните години на дваесетиот век, денес дополнително е развиено во посебен меѓународно правен режим. При дефинирање на оваа појава, неминовно е за појдовна точка да бидат земени меѓународните акти, кои дополнувајќи ја

¹ <https://kazistop.mk/>

постојано содржината на овој поим, согласно новите сознанија за неа, ги одредуваат основните нејзини елементи. Од нив се гледа дека при дефинирањето, секогаш се тргнува од поимот ропство, кој по својата содржина е поширок и во себе ја инкорпорира трговијата со луѓе. Трговијата со луѓе првенствено претставува сериозно кршење на основните човечки права и слободи, особено правото да не се биде во ропски однос или ропска потчинетост, право на слобода и безбедност на личноста, забрана на суровиот и нехуман третман и слобода на движење.²

Дефиницијата на „трговија со луѓе“ може да се подели во три главни групи на елементи според кривичното дело, кои се однесуваат на активностите кои се преземаат во процесот на трговијата со луѓе, средствата кои ги употребуваат трговците со луѓе и целта која ја имаат трговците во процесот на трговијата со луѓе. Сите три елементи мора да бидат присутни и меѓусебно поврзани за да постои трговија со луѓе.³

Поимот за трговија со луѓе е содржан во членот 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, усвоен со Резолуцијата А/РЕС/55/25 од 15.11.2000 година на 55-та седница на Генералното собрание на Обединетите нации.

Според овој протокол:

а) Трговијата со луѓе значи регрутирање, транспортирање, трансвер, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана или со употреба на сила или други форми на принуда, или киднапирање, измама, залажување или со употреба на моќ или состојба на немоќ или со давање или примање на пари или корист, заради постигнувања на согласност на некое лице кое има контрола на друго лице заради потребите на експлоатација. Експлоатацијата, во најмала рака, како минимум ја опфаќа експлоатацијата на проституцијата на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудни услуги, ропство или практики слични на ропство, слугување или вадење на органи.

² Данаилов, Владимир, Трговија со луѓе – криминален бизнис со робовладетелски лик, Меѓународна организација за миграции мисија во Скопје, Скопје, 2001, стр 1

³ Согласно со Палермо протоколот и Европската конвенција за борба против трговија со луѓе.

б) Согласноста на жртвата трговија со луѓе поради намерата за експлоатација предвидена во точка (а) на овој член нема да биде релевантна онаму каде што е употребен некој од начините определен во точката (а).

в) Регрутирањето, превезувањето, трансверот, засолнувањето или прифаќањето на дете за потребите на експлоатација ќе се сметаат за “трговија со луѓе” дури кога тоа не вклучува некој од начините определени во точката (а) на овој член.⁴

Позитивното право на Република Северна Македонија, трговијата со луѓе ја има регулирано во Кривичниот законик во член 418-а. Според него:

(1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуди или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице или на друг начин врбува, превезува, пре. несува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна бременост, незаконито посвојување или нему сличен однос, питачење или експлоатација заради со закон забранета активност или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години.

(2) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставов (1) на овој член ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

⁴ Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, усвоен со Резолуцијата А/РЕС/55/25 од 15.11.2000 година на 55-та седница на Генералното собрание на Обединетите нации.

(3) Тој што користи или овозможува на друг користење сексуални услуги или друг вид експлоатација од лица за кои знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(4) Ако делото од ставовите (1), (2) и (3) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(5) Согласноста на жртвата на трговија со луѓе заради намера за експлоатација предвидена во став 1, не се од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.

(6) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Недвижностите искористени и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.⁵

Протоколот за трговија со луѓе бара кривичното дело на трговија да биде дефинирано преку комбинација од трите составни елементи:

1. Престапот мора да вклучи кој било од следниве процеси:

- врбување (регрутирање);
- транспортирање;
- префрлање (трансферирање);
- засолнување или
- примање лице.

2. Тој, исто така, мора да содржи барем една од следниве постапки:

- Употреба на сила;
- Закана со сила;
- Принуда;
- Грабнување;
- Измама и лага
- Злоупотреба на моќ или на позиција на ранливост или
- Давање или примање корист.

⁵ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година.

3. Третиот составен елемент во случај на трговија со луѓе е тоа што лицето го(ги) извршило битното(ите) дело(а) со намера жртвата да биде „експлоатирана“ (како што е дефинирано со законодавството за борба против трговија со луѓе на земјата).

Протоколот за трговија со луѓе не ја дефинира експлоатацијата, но дава неисцрпна листа на форми на експлоатација: „Експлоатацијата вклучува, најмалку, експлоатација на проституцијата на други или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или услуги, ропство или практики слични на ропство, слугување или отстранување на органи“.

Како што е јасно од Протоколот, не мора да се случи конкретна експлоатација. Сè што се бара е обвинетиот да има извршено едно од составните дела, со помош на едно од набројаните средства заради експлоатирање на поединецот, или поинаку формулирано, со намера поединецот да биде експлоатиран.

Во случајот на прекугранична трговија, географските и структурните компоненти може да се изразат на следниов начин:

- Земја на потекло (регрутирање и извезување);
- Земја на транзит (транспортирање);
- Земја на дестинација (увезување и прием).⁶

⁶Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти, UNODC.

1.2 Причини за трговија со луѓе

Постојат голем број причини за појава на трговијата со луѓе. Најчесто, тие се одредени од бројни политички, економски, социјални и културни фактори. Трговијата со луѓе функционира на принципот понуда и побарувачка.

Како фактори кои влијаат на понудата се околностите според кои жртвите се одлучуваат да тргнат во потрага по подобри услови и да прифатат одредена понуда. Тука спаѓаат социо – економските причини за појава на трговијата:

- Сиромаштијата во земјите/регионите на потекло и подобар живот во земјите/регионите на дестинација,
- Недостатокот на образование и потребна информираност,
- Економската транзиција во земјите / регионите на потекло,
- Недостатокот на вработувања,
- Родовата дискриминација на трудовиот пазар,
- Сите форми на насилства, особено семејно насилство како форма на повреда на правата на жените,
- Дисфункционалните семејства – родителската запоственост,
- Граѓанските или воените конфликти,
- Присуството на странски сили и мисии,
- Недостатокот на легални миграциски можности.

Меѓу наведените фактори, сиромаштијата најчесто се смета за најголема причина која ја поттикнува трговијата со луѓе. Можноста жртвите да избегаат од секојдневната немаштија во која живеат и да ја подобрат својата позиција, се граничи со недостаток на соодветно образование, надополнет со недостатокот на можности за легални вработувања во рамките на своите опкружувања, каде нивото на невработеност е постојано високо. Истражувањата покажуваат, дека голем број жртви/потенцијални жртви се спремни да ги напуштат своите домови во замена за подобар живот. Ова се уште се случува, и покрај информативните кампањи кои се спроведуваат, со цел да се предупредат потенцијалните жртви за ризикот на кој би се изложиле, доколку се согласат

на условите поставени од сторителите/трговци. Токму затоа е важно да се разберат големиот број на фактори, кои во основа доведуваат до појава на жртви на трговијата со луѓе.

Причини кои ги привлекуваат потенцијалните жртви во ланецот на трговијата се:

- Вработување „добра плата и брза заработувачка“
- Финансиска поддршка на семејствата,
- Подобар начин на живеење и пристап до одредени бенефиции,
- Потрага по поквалитетно образование,
- Желба за авантуристички и возбудлив живот,
- Запознавање на нови места и култури,
- Подобар социјален статус.

Од друга страна пак, фактори кои влијаат на побарувачката прдонесуваат кон креирање на истата од лица со кои илегално се тргува како и стоки и услуги кои произлегуваат од нивната експлоатација.

- Побарувачка за трудова експлоатација од страна на работодавци и фирми. Во случајот на трговија со луѓе заради трудова експлоатација, проценките кажуваат дека милиони мигранти годишно се преселуваат да работат во земји на дестинација. Ова постепено ја зголемува ранливоста на жртвите и овозможува услови за трговија заради трудова експлоатација.
- Побарувачка за сексуални услуги: Општествените ставови кон сексуалните работнички се фактор што влијае на побарувачката на трговијата заради сексуална експлоатација. Истражувањата упатуваат дека побарувачката на сексуални услуги континуирано расте. Во одредени средини, на купувањето на сексуални услуги се гледа како на “дел од животниот стил” кој не се санкционира, туку се смета за знак на економски успех на поединецот.

- Слабо спроведување на законот: Поради послаби механизми за спроведување на законот и мерки за истраги, гонење и осудување на сторители/трговци во одредени региони недоволно се спроведува законот. Ова не се однесува само на полициските службеници, туку и на обвинителите и судиите, кои од различни причини не ги препознават жртвите на трговијата со луѓе, што резултира со изрекување на благи казни.
- Општествените ставови: особено дискриминирачкиот став кон жените, често овозможува несоодветна санкција за активностите на трговците со луѓе, кои продолжуваат со активностите, бидејќи знаат дека нема да бидат пријавени/казнети. Во одделни средини, трговијата заради сексуална експлоатација е прифатена од страна на локалното население како “проституција”, а нејзините жртви како проститутки.

На сметка на наведеното, криминалците, лесно остваруваат контрола лажно ветувајќи работа и добра заработувачка на потенцијалните жртви користејќи ја нивната потреба за вработување и ранливост, а потоа под сериозна закана ги искористуваат/експлоатираат за да заработат огромни материјални средства.⁷

Отсуство на информации за трговијата со луѓе како и вистинити информации за можностите во странство, корупција на владините претставници во земјите на потекло, транзит и дестинација одговорни за борба против трговија со луѓе, непостоење на инкриминација на трговијата со луѓе во одредени земји, или, пак, несоодветна казнена политика за сторителите, строгите визни и имиграциони режими, како и несоодветните капацитети на лицата коишто се задолжени да го спроведуваат законот и да ги контролираат границите доведуваат до олеснување на дејствувањето на трговијата со луѓе и зголемување на ранливоста кај населението.⁸

⁷ Прирачник за идентификација и директна помош и поддршка на жртви на трговија со луѓе и ранливи групи, Национална комисија, Скопје, 2012 година.

⁸ <http://lastrada.org.mk/prichini-i-posledici-od-trgovija-so-lugje/>

1.3 Жртви на трговија со луѓе

Трговијата со луѓе преставува стар но истовремено мошне актуелен проблем. Трговијата со луѓе не е феномен на новото време, тоа го покажува и фактот дека меѓу првите меѓународни конвенции, донесени во почетокот на 20-тиот век е токму Меѓународниот договор во врска со трговијата со “бело робје” склучен во Париз во далечната 1904 година, како реакција на меѓународната заедница кон овој доста широко распространет феномен. Ова е всушност времето кога самиот поим “бело робје” за прв пат почнува и правно да се дефинира. За време на целиот 20-ти век се донесени повеќе меѓународни документи кои повикуваат на борба против овој феномен. Такви се следниве: Конвенцијата на ОН за сузбивање на трговијата со луѓе и експлоатацијата по пат на проституција, од 1949 година, како и Конвенцијата за Елиминација на сите форми на дискриминација против жените од 1979 година.

Во почетокот на новиот милениум се донесе уште еден важен документ кој помогна за дефинирањето на овој феномен и за систематизирањето на борбата против него, а тоа е протоколот од 2000-тата година кон Конвенцијата на ОН за организираниот транснационален криминал кој се однесува на превенцијата, сузбивањето и казнувањето на тргувањето со лица, особено со жени и деца.⁹

Од 2005 година во Северна Македонија функционира и Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе. Овој механизам има за цел да обезбеди адекватна идентификација, помош и заштита на жртви на трговија со луѓе, која се заснова на меѓународните стандарди. Во рамки на Националниот механизам за упатување функционира Координативна канцеларија во чија работа учествуваат професионалци од 30 центри за социјална работа и еден претставник од Заводот за социјални дејности. Во процесот на упатување и помош на жртвите на трговија со луѓе е воспоставена блиска соработка со претставници на здруженија на граѓани кои се активни во предметната област и други засегнати страни.

⁹ Положбата на жртвата во казненото право, Докторска дисертација, М-р Беса Арифи, Мај 2010 година

Идентификацијата на жртви на трговија со луѓе се заснова на прецизно дефинирана методологија и чекори по кои постапуваат институциите и организациите. Постапката на идентификување и упатувањето на жртви на трговија со луѓе во РСМ е уредена со стандардни оперативни процедури, во кои детално е утврден начинот на постапување со потенцијални жртви, како и лицата на кои им е утврден статус жртви на трговија со луѓе. Ревидираната верзија на Стандардните оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе од 2010 година беше во примена до месец ноември 2018 година, кога беа усвоени нови стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе. Согласно овие процедури, идентификацијата претставува итен процес во кој преку прибирање на информации и низа индикатори се утврдува дали одредено лице е жртва на трговија со луѓе. По првичниот контакт со лицето и утврдување на околности кои упатуваат на оправдано сомневање дека лицето е потенцијална жртва на трговија со луѓе, лицето се упатува до надлежниот орган за првично упатување. Надлежни органи за прво упатување се Националниот механизам за упатување, Центарот за социјални работи, Министерството за труд и социјална политика и Единицата за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти, а од 2018 година и Националната единица за сузбивање на криумчарење со мигранти и трговија со луѓе.¹⁰

	Полнолетни лица		Вид на експлоатација		
	Домашни	Странски	Присилни бракови	Сексуална	Трудова
2014	1	1	1		1
2015	/	1	1		
2016	2	1		3	
2017	/	/	/	/	/
2018	3	/		3	
2019	/	2	1		1
Вкупно 11					

Табела 1: Приказ на полнолетни лица – жртви на трговија со луѓе.¹¹

¹⁰ Извештај – Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија, Македонско здружение на млади правници, Скопје 2019 година.

¹¹ Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција..

Резиме:

Трговијата со луѓе е акт на злоупотреба на луѓе преку употреба на сила, измама или принуда за вршење на одредени дејства против нивна волја. Поимот за трговија со луѓе е содржан во членот 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, усвоен од Генералното собрание на Обединетите нации од 15.11.2000 година. Што се однесува до домашното позитивно право во Република Северна Македонија трговијата со луѓе е регулирана во Кривичниот законик во член 418-а. Постојат голем број причини за појава на трговијата со луѓе. Најчесто, тие се одредени од бројни политички, економски, социјални и културни фактори. Што се однесува до жртвите на трговија со луѓе, статистичките податоци покажуваат дека во Република Северна Македонија во периодот од 2014 до 2019 година, регистрирани се 11 полнолетни жртви на трговија со луѓе за различен вид на експлоатација. Од истражувањето на оваа тема заклучив дека поимот трговија со луѓе како во Република Северна Македонија, така и на меѓународно ниво е соодветно регулиран со што останува на институциите на извршната власт истите да ги спроведуваат на ниво на републиката како и да соработуваат со органите на други држави се со цел намалување на трговијата со луѓе и заштита на граѓаните од ваквото кривично дело.

Глава II

Криумчарење на мигранти

Во оваа глава ќе стане збор за поимот криумчарење на мигранти. Најпрво ќе ги објаснам одделно двата поими односно поим за мигранти и поим за криумчарење на мигранти. Потоа ќе ги анализирам жртвите односно како одредени лицата стануваат жртви на криумчарење, по што ќе се осврнам на анализа на криумчарењето на мигранти во Република Северна Македонија во споредба со криумчарењето на мигранти на меѓународно ниво.

2.1 Поим за мигранти

Не постои меѓународно призната дефиниција за мигранти. Политиката за миграција на Меѓународната федерација на друштвата на Црвениот крст и Црвената полумесечина ги опишува мигрантите како луѓе кои ја напуштаат или пребегуваат од местата на вообичаен престој за да одат на ново место, преку меѓународните граници или во рамки на нивната држава, со цел да бараат подобри или побезбедни перспективи. Миграцијата може да биде присилна или доброволна, но во најголем број случаи таа претставува комбинација на избор и ограничувања, како и намера за живеење во странство за подолг временски период.¹²

Миграцијата претставува феномен којшто постои во сите општества. Тоа подразбира селење на луѓето од едно место во друго, независно дали станува збор за преселба од една држава во друга, или пак мигрирање внатре во државата. Миграцијата се случува поради различни причини, но најчесто тие се заради национална и/или религиска дискриминација, воен прогон, економски и други причини.

¹² Меѓународна организација за миграција, Меѓународното право за миграција.

Во меѓународното право, корпусот на норми коишто ги нормира миграцијата и бегалскиот статус на мигрантите е опфатен со Женевските конвенции од Обединетите нации и со двата дополнителни протоколи.

Во врска со миграцијата се употребуваат повеќе поими кои имаат различни значења. Особено често се меша нивната терминологија. За да се разграничи, „мигранти“ се лица кои се селат од едно место, регион или држава во друго место, поттикнати од разни причини, пред сè економски, додека пак „бегалци“ се луѓе кои поради воени настани или потчинетост под друг вид на дискриминација, стравуваат дека може да бидат прогонувани заради својата раса, националност, религија, припадност кон конкретна социјална група или политичко уверување, и заради овие причини тие ја напуштаат својата земја. Додека пак, „баратели на азил“ се мигранти или бегалци кои бараат меѓународна заштита.¹³

2.2 Поим за криумчарење на мигранти

Според членот 3 од Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, поимот “криумчарење на мигранти” значи обезбедување на нелегален влез на едно лице во држава членка каде тоа лице не е државјанин ниту има постојан престој, со цел на непосреден или посреден начин да се прибави финансиска или друга материјална корист.¹⁴ Илегален влез значи преминување граници без да се исполнат задолжителните услови за легален влез во земјата на чија територија се влегува.

Криумчар е посредник кој пренесува едно лице, со негова согласност, за да го пренесе на неовластен начин преку меѓународно признаена државна граница.¹⁵ Криумчарот задолжително не е нелегален трговец, бидејќи тој/таа не секогаш има намера да го експлоатира тоа лице.

¹³ Миграција и човекови права, Публикација на студентски трудови и плакати Правен факултет и ликовна академија Универзитет Гоце Делчев – Штип, 2019

¹⁴ Протокол против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, Генералното Собрание, 2000 година.

¹⁵ Меѓународна организација за миграција, Меѓународното право за миграција.

Криумчарено лице/мигрант „Криумчарено лице“ или „криумчарен мигрант“ е мигрант кој добива помош, преку давање финансиска или материјална корист на трета страна, за да се стекне со нерегуларен влез во една држава каде што тој или таа не е државјанин или постојан жител.

Криумчарењето на мигранти се состои од следниве три главни фази од кои секое во себе бара посебно “мајсторство” и посебни “вештини”:

- Регрутирање – кое се врши со злоупотреба на карактеристиките на потенцијалните жртви (наивност, неискуство, невнимателност, економска состојба, неинформираност, физичка инфериорност, изолираност и друго) преку лажни ветувања и најизопачени манипулирања со нивната доверба, што често пати се прави и од лицата кои им се познати на жртвите и кои кои нормално е да се има доверба.
- Транзит – кој се врши преку т.н транзитни земји, за каква што служи нашата земја, во кои жртвите се задржуваат малку и притоа веќе се запознаваат со тоа што им се случува, што преставува крајно измачителен процес на трауматизација.
- Експлоатација – која е повторувана и сурова на сите можни начини на кој човекот дефинитивно се поставува како најниско суштество во природата.¹⁶

2.3 Жртви на криумчарење на мигранти

Суштинските разлики помеѓу криумчарењето на мигранти и трговијата со луѓе влијаат на постапката за идентификување на жртви на овие кривични дела. Во случаите на криумчарење на мигранти, секој нерегуларен мигрант кој транзитира низ територијата на една држава е потенцијална жртва на криумчарење на мигранти, ако се има предвид дека во недостаток на можност за регуларен транзит, неговата цел е нерегуларно да ги мине границите и да стаса до планираната дестинација. Значителен број на мигранти, во

¹⁶ Положбата на жртвата во казненото право, Докторска дисертација, М-р Беса Арифи, Мај 2010 година.

незнаење како нерегуларно да ја минат границата се одлучуваат да ги користат „услугите“ на криумчарите. Важно е да се напомене дека во одредени случаи, со цел да остварат лична материјална корист, криминалните групи кои се занимаваат со криумчарење на мигранти, откако ќе забележат нерегуларен мигрант, преку употреба на закани и физичка сила го принудуваат да соработува со нив. За разлика од криумчарењето на мигранти во кое главниот елемент е постоењето на намера и преземање на дејствија со цел незаконски премин на границите, во случаите на трговија со луѓе крајната цел е експлоатација на жртвите на трговија со луѓе, која може да биде од разновидна природа (принудување на проституција, питачење, присилна трудова експлоатација, порнографија, ситен криминал, трговија со ткива, клетки и органи итн). Во иницијалниот период на случаите на трговија со луѓе не мора да постои елемент на употреба на физичка сила, закани и принуда, односно жртвата во голем број на случаи се доведува во заблуда и своеволно стапува во соработка со трговците на луѓе. Сепак, елементите на употреба на физичка сила, закани и други форми на принуда се јавуваат редовно во фазата на експлоатација на жртвата, во која во најголемиот број на случаи на жртвата ѝ е ограничена слободата на движење и се воспоставува однос помеѓу експлоаторите и жртвата со многу елементи на засновање на ропство. Карактеристичен случај на идентификување на потенцијални жртви на трговија со луѓе откако била сузбиена група на криумчари на мигранти во 2016 година. Имено, по спроведена реактивна истрага во соработка меѓу македонските и германските власти е откриена осумчлена криминална група која вршела криумчарење на мигранти, при што од 50-те криумчарени мигранти од Авганистан, Пакистан и Ирак, 31 лице биле идентификувани како потенцијални жртви на трговија со луѓе. Осумчлената криминална група со користење на физичка сила и присила воспоставила контрола над групата мигранти користејќи ја нивната ранливост и немоќ, со цел преку изнуда на парични средства да оствари материјална корист за себе, со што мигрантите ги довеле во состојба на жртви на криумчарење.¹⁷

¹⁷ Извештај – Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија, Македонско здружение на млади правници, Скопје 2019 година.

	Сторители	Кривични дела	Жртви
2014	166	94	693
2015	212	142	1005
2016	93	108	1961
2017	36	19	212
2018	62	44	891
2019	96	49	1529
Вкупно	665	456	6291

Табела 3: Приказ на сторители на криумчарење, Регистрирани кривични дела и жртви на криумчарење.¹⁸

2.4 Криумчарење на мигранти и трговија со луѓе во Република Северна Македонија

Казненото законодавство ги инкриминира делата: трговија со луѓе, криумчарење на мигранти, организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти, и трговија со дете. Согласно законските одредби се казнува и обидот за трговија со луѓе и помагањето за извршување на делото, а согласноста на жртвата на трговија со луѓе заради намера за експлоатација, не е од значење за постоењето на кривичното дело. При тоа, за жртва ќе се смета секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите права и интереси како последица на сторено кривично дело.¹⁹

Криумчарењето на мигранти во Република Северна Македонија е регулирано во Казнениот законик во членот 418-б според кој:

(1) Тој што со сила или со сериозна закана дека ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама, од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг илегално пренесува мигранти преку државната

¹⁸ Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, <http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/>

¹⁹ Закон за кривична постапка, Сл. Весник број 150, 18.11.2010 година.

граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправи со таква цел, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа мигранти, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(3) Ако при вршењето на делата од ставовите 1 и 2 е загрозен животот или здравјето на мигрант, или со мигрантот се постапува особено понижувачки или сурово, или се спречува тој да ги користи правата што му припаѓаат според меѓународното право, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Ако делото од ставовите 1 и 2 е сторено со малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(5) Ако делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(6) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.²⁰

Свесна за предизвиците со кои се соочува во борбата против трговија со луѓе и нерегуларна миграција, Владата на Република Северна Македонија во 2001 година донесе одлука за формирање на Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција. Националната комисија има интеринституционален состав, односно во нејзината работа се вклучени членови од Министерството за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за образование и наука, Министерството за здравство, Министерството за надворешни работи, Министерството за правда, јавното обвинителство и судството. Комисијата ги има следните надлежности: да ја следи и анализира состојбата со трговијата со луѓе и илегалната миграција, да ги координира активностите на надлежните институции и да соработува со меѓународни и невладини организации кои се вклучени во решавањето на проблеми од областа на трговијата со луѓе. Во рамки на комисијата функционираат Секретаријат, како и подгрупа за борба против трговија со деца. Секретаријатот

²⁰ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година

претставува тело во рамките на Националната комисија во кое учествуваат претставници на меѓународни и невладини организации, како и експерти од државни институции. Во 2013 година, Комисијата формираше вкупно шест локални комисии за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, а кои ги покриваат општините Тетово, Битола, Штип, Прилеп, Велес и Гевгелија.

Клучната оперативна улога во откривањето и сузбивањето на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе во Република Северна Македонија има Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија, поточно Сектор за гранични работи и миграции. Во рамки на овој сектор, функционира Мобилна единица за сузбивање на прекуграничен криминал и компензаторни мерки во чија надлежност спаѓа покривање на територијата на Северна Македонија со мобилни тимови од граничната линија во длабочина на територијата. Во справување со нерегуларната миграција, поддршка на Секторот за гранични работи и миграции му обезбедува Секторот за сузбивање на организиран и сериозен криминал преку единиците за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти, кои се надлежни за вршење истраги за случаи на трговија со луѓе и криумчарење мигранти. Надлежен орган за гонење на сторители на кривичните дела „криумчарење на мигранти“ и “трговија со луѓе“ е Основното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Со цел поефикасно спроведување на истраги и откривање на организирани криминални групи кои се занимаваат со криумчарење на мигранти и трговија со луѓе, со склучување на меморандум за соработка помеѓу Министерството за внатрешни работи и Основното јавно обвинителство на Република Северна Македонија во 2018 година се формираше Национална единица за сузбивање на криумчарење мигранти и трговија со луѓе.

2.5 Криумчарење на мигранти и трговија со луѓе на меѓународно ниво

Обврската на државата да ги заштити жртвите на трговија со луѓе и мигрантите кои биле предмет на криумчарење е содржана во сите основни меѓународни инструменти кои ја уредуваат оваа област. Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе предвидува дека жртвите треба да бидат идентификувани и заштитени од страна на надлежните државни органи. Државите исто така имаат обврска да обезбедат жртвите да добијат правно застапување, правна помош и пристап до специфичните механизми за заштита на сведоци во согласност со домашното законодавство. Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден или воздушен пат исто така ја препознава и потенцира важноста државите да ги заштитат правата на мигрантите при превенција и борба против криумчарењето на мигранти.²¹

Кога станува збор за меѓународните правила во врска со криумчарење на мигранти, земјите се согласиле за единствени и заеднички правила содржани во Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, со кој се дополнува Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал донесен во 2000 година.

Декларирајќи дека ефикасното делување за превенција и борба против криумчарењето на мигранти по копнен, воден или воздушен пат бара сеопфатен меѓународен пристап, вклучувајќи и соработка, размена на податоци и други соодветни мерки, вклучувајќи и социо-економски мерки, на национално, регионално и меѓународно ниво, Потсетувајќи се на Резолуцијата 54/212 на Генералното Собрание од 22-ри Декември 1999 година, во која Собранието побара од Земјите Членки и системот на Обединети Нации да се заземат за зајакнување на меѓународната соработка на полето на меѓународната миграција и развој со цел да се опфатат корените на миграцијата, особено оние причини кои се сврзани со сиромаштијата, како и до крај да се искористат предностите на меѓународната миграција за оние кои се засегнати, како и ги охрабри

²¹ Извештај – Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија, Македонско здружение на млади правници, Скопје 2019 година

соодветните меѓурегионални, регионални и подрегионални механизми во натамошното третирање на прашањето на миграцијата и развојот, Уверени во постоењето на потреба од обезбедување хуман третман на мигрантите и целосна заштита на нивните права,

Имајќи го во вид фактот дека, и покрај работата што е направена во останатите меѓународни форуми, не постои универзален инструмент кој ги третира сите аспекти на криумчарењето на мигранти и другите сродни прашања, Загрижени за значителниот пораст на активностите на организирани криминални групи во криумчарењето на мигранти и други сродни криминални дејствија определени со овој Протокол, кои нанесуваат огромна штета на Државите кои се засегнати, Загрижени, исто така, од фактот што криумчарењето на мигранти може да ги загрози животите или безбедноста на засегнатите мигранти, Потсетувајќи се на Резолуцијата 53/111 на Генералното Собрание од 9-ти Декември 1998 година, во која Собранието одлучи да востанови меѓувладин *ad hoc* комитет на неопределено време, со цел да се елаборира една сеопфатна меѓународна Конвенција против транснационалниот организиран криминал и да се разговара за елаборирање, интер алиа, на еден меѓународен инструмент кој ќе го третира нелегалното тргување со мигранти и нивното криумчарење, меѓу другото и по воден пат, Уверени дека дополнувањето на Конвенцијата на Обединетите Нации против транснационалниот организиран криминал со еден меѓународен инструмент против криумчарењето на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, ќе биде корисно за превенција и борба против таквиот криминал, Се договорија за усвојување на заеднички правила.²²

Главните обврски на државите-страни кон Протоколот се следниве: Да го инкриминираат „криумчарењето мигранти“, користењето на лажни патни или исправи за идентификација (заради криумчарење) и помагањето на криумчарените мигранти нелегално да останат во некоја земја – истовремено признавајќи дека миграцијата сама

²² Протокол против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, Генералното Собрание, 2000 година.

по себе не е кривично дело. Да поттикнуваат меѓународна соработка за спречување на криумчарење мигранти и да ги бараат и да ги гонат криумчарите. Да усвојуваат такви законодавни и други мерки какви што се потребни за олеснување на построго казнување кога активностите на криумчарите го загрозуваат, или веројатно ќе го загрозат животот или безбедноста на засегнатите мигранти; или ќе повлечат нечовечно или понижувачко однесување, вклучувајќи и експлоатација на тие мигранти. Меѓусебно да разменуваат, во согласност со своите соодветни домашни правни и административни системи, релевантни информации за работи во врска со рутите, модус операнди и идентитетот на организираниите криминални банди вклучени во криумчарењето мигранти, како и легислативни искуства и практики, и на научнотехнички искуства корисни за органите за спроведување на законот, за да се подобри способноста за превенција, откривање, истражување на тие активности и прогон на сторителите;

Да ја зајакнат граничната контрола што можеби е потребна за спречување и откривање на криумчарењето мигранти, без да се повредат меѓународните обврски за слободно движење на луѓето.²³

Резиме:

Истражувањето за криумчарење на мигранти покажа дека овој поим на меѓународно ниво е регулиран во членот 3 од Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, според кој “криумчарење на мигранти” значи обезбедување на нелегален влез на едно лице во држава членка каде тоа лице не е државјанин ниту има постојан престој, со цел на непосреден или посреден начин да се прибави финансиска или друга материјална корист. Што се однесува на криумчарењето на мигранти во Република Северна Македонија, истото е регулирано во член 418 – б од Кривичниот законик. Законодавецот во овој член ги оредува сите начини на извршување на ова дело со искористување на положбата и немоќта на

²³ Кривично – правен аспект на криумчарење мигранти во Република Македонија. М-р Јасмин Калач, Август, 2016 година.

жртвата со цел истата да ја пренесе преку државните граници. Статистиката во поглед на криумчарењето на мигранти покажува дека во периодот од 2014 до 2019 бележи 6291 жртви што преставува поразителна бројка за државата. Па така, сметам дека во овој случај не е проблем законското решение во домашното ниту во меѓународното право туку контролата над државната граница на Република Северна Македонија. Сметам дека државата треба повеќе да вложи во човечки ресурси кои конкретно ќе се занимаваат со обезбедување на границите со цел спречување на криумчарењето на мигранти бидејќи ова дело со себе повлекува и други сериозни кривични дела како ропство, неосновано стекнување на имотна корист итн.

Глава III

Трговија со дете

Во оваа глава ќе стане збор за поим на дете и како односно кои деца најчесто се жртви на трговијата со луѓе. Потоа колку трговијата со деца е застапена во Република Северна Македонија и како децата и нивната заштита се регулирани во Европската конвенција за заштита на правата на детето.

3.1 Поим за дете

Конвенцијата за правата на детето во член 1 определува дека под поимот Дете се подразбира секое човеково суштество кое не навршило осумнаесет години од животот, доколку, врз основа на закон кој се ондесува на детето, полнолетството не се стекнува порано.²⁴

Во Република Северна Македонија поимот Дете се определува во Законот за правда за децата. Имено, во член 19 од истиот закон, став 1, алинеа 1 се определува дека Дете е секое лице на возраст до 18 години.²⁵

Законот за заштита на децата во член 11 го дефинира и поимот дете. Како дете, во смисла на овој закон, се смета секое лице до наполнети 18 години живот, како и лица со пречки во телесниот и менталниот развој до наполнети 26 години живот.

По исклучок од ставот 1 на овој член при остварување на детски додаток како дете се смета лице до наполнети 18 години живот и доколку лицето кое е на училишна возраст се наоѓа на редовно школување.²⁶

²⁴ Конвенција за правата на детето, резолуција 44/25, 20 Ноември 1989г., Генерално собрание на ООН

²⁵ Закон за правда за децата, Сл. Весник на РМ бр. 148, 2013 година.

²⁶ Закон за заштита на децата, Сл. Весник на Р. Македонија, бр. 23 од 2013 година.

3.2 Деца – жртви на трговија со луѓе

Како најранлива категорија на трговијата со луѓе се децата. Постојат најразлични причини според кои децата се идентификуваат како жртви на трговија, тие се: Немаат контакт со родители или старатели; не поседуваат лични документи или поседуваат фалцификувани документи; патуваат без придружба на родител / старател; возрасните со кои живее детето располагаат со негови документи и согласност од родителите; лажат за возраста или незнаат колку години имаат; не одат во училиште, не знаат да читаат и пишуваат; занемарени се, запуштени, гладни и несоодветно облечени; немаат здравствена заштита; се обидуваат да избегаат од службените лица; изгледаат исплашено, срамежливо, исцрпено, уморно, збунето и покажуваат знаци на физичка и ментална злоупотреба; имаат големи промени во однесувањето кое не соодветствува на нивната возраст; имаат модринки во различни делови и фази по телото; немаат другарчиња; немаат време за играње; немаат слобода на движење; живеат за супстандардни услови; превозот до земјата/ регионот на дестинација ја платиле други лица, на кои треба да им одплатат преку работа; не располагаат со парични средства или располагаат со високи суми; постои сознание дека некое лице е купувано/ продавано и слично.

Според овие причини, трговијата со деца се јавува најчесто во овие облици:

- Сексуална експлоатација,
- трудова експлоатација,
- питачење и ситен криминал,
- домашно слугување,
- присилни бракови и
- посвојување.

Кога станува збор за **сексуалната експлоатација** на деца, деца жртви на сексуална експлоатација се најчесто женски лица кои се ридружувани од лица кои ги контролираат, за кои постојат сознанија дека имале незаштитен и / или насилен секс, и истите одбиваат да зборуваат за сексуалната злоупотреба.

Децата жртви на трговија со луѓе за цели на **трудова експлоатација** обично работат во сточарски фарми/бачила, земјоделски работи, салони за масажа, ноќни клубови, угостителски објекти, фабрики, погони, рудници, плантажи итн. Нивното движење е контролирано од други лица. Работат несоодветни работи за нивната возраст, во несоодветни услови поголем број часови, без паузи и слободно време, без почитување на законската регулатива. Се дисциплинираат преку физички/парични казни, имаат ограничени оброци и движење, Опремата и алатките им се прилагодени на нив. Изразуваат страв или вознемиреност, потчинети се и/или исплашени и имаат закани дека ќе бидат пријавени на органите на власта.

За целите на **питачење и ситен криминал** децата имаат физички повреди кои може да се намерно предизвикани, упорно питачат без разлика на временските услови и постојано се набљудувани/контролирани на одредено растојание од други лица. Принудени се да вршат кражби, доколку не добијат доволно пари од питачењето, се казнуваат доколку не „соберат“ или украдат доволно пари. Живеат и патуваат заедно со возрасни кои не им се родители, во голема група на деца кои имаат ист старател/придружник. Цел на питачење и ситен криминал се и деца кои се занимаваат со дистрибуирање и продажба на дроги.

Кај **домашното слугување** децата живеат во семејство што каде се експлоатирани и ангажирани се да работат несоодветни работи. Се хранат одделно од членовите на семејството, Јадат остаоци од храна, притоа немаат приватен простор и спијат во несоодветна просторија. Никогаш не излегуваат сами и не комуницираат со средината, подложни се на навреди, малтретирање, закани и насилство и е дисциплинираат преку физички казни.

Присилните бракови со склучуваат регрутирање на деца преку родители, роднини и други лица за „склучување брак“ во странство, им се даваат лажни ветување и измами за добар живот и удобност. Се Прават на „свадби,, без присуство на момчето. Подложни се на повеќе видови експлоатација, особено сексуална експлоатација, питачење, вршење кражби, слугување, Физичко како и психичко насилство од страна на членовите на семејството.

Кај **посвојувањето**, жртвите не поседуваат извод од матична книга на родени и документ за следење на бременоста. Се породуваат со туѓа здравствена легитимација со претходно сознание за договорена продажба на детето или со измама на мајката дека детето е починато.²⁷

Постојат и други облици на трговија со деца кои не се толку често застапени како претходо споменатите, а тоа се: Детска порнографија, ропство или практика слична на ропство, остранување на органи, врбување како деца – војници, трговија на деца за спортски цели (деца – јавачи на камили или фудбалски играчи), врбување за религиозни обреди и така натаму.

3.3 Трговија со деца во Република Северна Македонија

Според член 177-а од Законот за семејство на Република Северна Македонија:

Дете - жртва на трговија со луѓе е малолетно лице до 18 години кое со или без негова согласност, на кој било начин, станало жртва на трговија со луѓе заради експлоатација. Во случај на несигурност за возраста на жртвата и кога постојат причини да се верува дека таа е дете, се смета дека е дете и додека се чека да се потврди неговата

²⁷ Индикатори за идентификација на жртви на трговија со луѓе, Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, Скопје, 2014 година.

возраст, му се изрекуваат мерки на заштита коишто се предвидени за дете - жртва на трговија со луѓе.²⁸

Заради заштита на децата од каков било вид насилство и експлоатација, со меѓународната и националната регулатива покрај другото, се забранува секаков облик на сексуално искористување и сексуална злоупотреба, насилно подведување, продажба или трговија со деца. За таа цел е потребно да се преземат мерки за:

- спречување и заштита на децата од сексуално искористување и злоупотреба и од трговија со луѓе,
- помош и заштита на децата што станале жртви на трговија,
- рехабилитација и ресоцијализација на децата жртви,
- казнени мерки и санкции за сторителите на овие дела,
- мерки и санкции против лицата кои биле должни да се грижат за децата, но тоа не го направиле.²⁹

Според член 418 – г од Кривичниот законик на Република Северна Македонија:

(1) Тој што ќе подведе дете на вршење полови дејствија или ќе овозможи вршење полови дејствија со дете или врбува, превезува, пренесува, купува, продава или нуди за продавање, прибавува, обезбедува, засолнува или прифаќа дете заради експлоатација по пат на негово користење во сексуални активности за паричен или друг надоместок или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или изнудување согласност како посредник да се посвои дете, недопуштено пресадување на делови од човеково тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што делото од став 1 ќе го стори со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на

²⁸ Закон за семејство, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија, бр. 153, 20.10.2014 година.

²⁹ Информација за појавата на трговија со деца во Република Македонија, Народен правобранител, Скопје, 26.10.2010 година.

друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(5) Ако делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(6) Согласноста на малолетното лице со дејствијата предвидени во став 1, не е од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.

(7) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(8) Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.³⁰

	Малолетни лица		Вид на експлоатација			
	Домашни	Странски	Присилни бракови	Сексуална	Присилни бракови и сексуална	Трудови
2014	6	/	3	3		
2015	3	/	2	1		
2016	3	/	1	2		
2017	2	/		1		1
2018	5	/	3	3		
2019	3	/	1	1	1	1
Вкупно 22						

Табела 2: Приказ на малолетни лица – жртви на трговија со луѓе.³¹

³⁰ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година

³¹ Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција.

3.4 Европска конвенција за заштита на правата на детето

Во 1993 година Конвенцијата беше ратификувана и во нашата земја, а во 2003 година следеше ратификацијата на двата факултативни протоколи. Со ратификацијата на Конвенцијата и на нејзините факултативни протоколи, Владата на Република Македонија се обврза да обезбеди исполнување и заштита на правата на децата.

Конвенцијата во себе содржи норми со кои ги задолжува државите кои ја ратификувале истата да ги заштитуваат правата на децата и истите да ги применуваат и унапредуваат .

Според членот 2 од оваа конвенција, државите членки на оваа Конвенција треба да ги почитуваат и да ги обезбедуваат правата на секое дете содржани во Конвенцијата под нивна јурисдикција, без каква било дискриминација и без оглед на раса, боја на кожа, пол, јазик, вероисповед, политичко или друго убедување, национално, етничко или социјално потекло, имотна состојба, неспособност, раѓање или друг статус на детето или неговиот родител или законски старател. Државите членки треба да ги преземат сите потребни мерки за да ја обезбедат заштитата на детето од сите форми на дискриминација или казни засновани на статусот, активностите, изразеното мислење или убедување на родителите, законските старатели или членовите на семејството на детето.

Членот 6 пак определува дека државите членки признаваат дека секое дете има неотуѓиво право на живот и истите треба да обезбедат опстанок и развој на детето во најголема можна мера.

Државите членки преземаат мерки за борба против нелегалниот трансвер и невраќање на децата од странство (член 11).

Членот 19 ги обврзува државите членки да превземаат соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки заради заштита на детето од сите форми на физичко или ментално насилство, повреди или злоупотреби, заемарување или немарен однос, малтретирање или експлоатација, вклучувајќи и сексуална злоупотреба додека е под грижа кај родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето.

Членот 35 ги задолжува државите членки да ги преземат сите соодветни национални, билатерални и мултилатерални мерки за да спречат киднапирање, продажба или трговија со деца со каква и да е намена или во која и да е форма.

Државите членки ги преземаат сите потребни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и социјална реинтеграција на детето кое е жртва на некоја форма на занемарување, експлоатација, злоупотреба мачење или некоја друга форма на нехумано или понижувачко постапување или казнување или на вооружани судири. Таквото закрепнување и реинтеграција се одвива во средина која го поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.³²

Резиме:

Поимот за дете е регулиран во Конвенцијата за правата на детето на меѓународно ниво, како и во Законот за правда за децата, Законот за заштита на децата и Законот за семејството во домашното законодавство. Конвенцијата за правата на децата како најважен документ за детски права во себе содржи норми со кои им наложува на државите членки да ги заштитуваат, применуваат и унапредуваат правата на децата. Во република Северна Македонија во периодот од 2014 до 2019 регистрирани се 22 случаи на трговија со деца. Сметам дека трговијата со деца потребно е да се сведе на минимум, односно потребно е државните институции заедно со Центарот за социјална работа ваквото кривично дело да го “искоренат” бидејќи децата како категорија самите по себе заради нивната возраст се најранлива група при што секое дело извршено над нив, а особено трговијата со луѓе, доведува до психички трауми кои остануваат со нив до крајот на животот и кои понатаму можат да влијаат на тоа како децата ќе се развијат во личности и ќе бидат од полза или штетни на општеството.

³² Конвенција за правата на детето, резолуција 44/25, 20 Ноември 1989г., Генерално собрание на ООН

Глава IV

Организирање на група и поттикнување на извршување на делата засновани со ропски однос

Оваа глава ќе ја посветам на истражување на делата кои се засновани со ропски однос. Најпрво ќе стане збор за поимот ропство, потоа ќе го анализирам членот 418 – в кој се однесува на организирање на група и поррикнување на извршување на делата трговија со луѓе, трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти и на крајот ќе објаснам како безвизниот режим допринесува за поттикнување на извршување на ваквите дела.

4.1 Поим за Ропство

Основно обележје на првите цивилизации бил нивниот робовладетелски карактер. Тоа значи дека стопанството во овие цивилизации во целост или делумно се засновало на работата на робовите. Што се однесува на положбата на робот, тој бил објект на правото под неограничена власт на господарот, кој слободно располагаал со него. Тој исто така имал потполно право над животот и смртта на робот и неговото семејство. Оваа дефиниција за положбата на робот не е универзална односно положбата на робот била различна во различни држави, како и во различни периоди на развојот во стариот век.³³

Во Република Северна Македонија, ропството е регулирано во членот 418 од Кривичниот законик според кој:

(1) Тој што повредувајќи ги правилата на меѓународното право, ќе стави друг во ропски или нему сличен однос или го држи во таков однос, го купи, го продаде, му го предаде на друго лице или посредува во купувањето, продажбата или предавањето на вакво лице или поттикнува друг да му ја продаде својата слобода или слободата на

³³ Историја на правото, Проф. Д-р Билјана Поповска, Скопје 2005 година.

лицето кое го издржува или кое се грижи за него, ќе се казни со затвор од една до десет години.

(2) Тој што превезува лица кои се наоѓаат во ропски или сличен однос од една земја во друга, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(3) Тој што делото од ставовите 1 и 2 ќе го стори спрема малолетно лице, ќе се казни со затвор најмалку пет години.³⁴

Кога станува збор за ропството на меѓународно ниво, Европската конвенција за заштита на човековите права истото го регулира во членот 4 според кој:

1. Никој не смее да биде држан во ропство или во ропска зависност.
2. Никој не смее да биде присилен да врши принудна или задолжителна работа.
3. Во смисла на овој член, за «принудна или задолжителна работа» нема да се

смета:

а. секоја работа која нормално се бара од лицата кои се наоѓаат во затвор под услови предвидени во член 5 од оваа Конвенција или за време на условниот отпуст;

б. секоја служба која има воен карактер или некоја друга служба наместо задолжително служење на воениот рок, кога се работи за лица кои се повикале на приговор на совеста во оние земји во кои тоа е предвидено со закон;

в. секоја служба која се наложува во случај на опасност или несреќа, што го загрозува животот и благосостојбата на заедницата;

г. секоја работа или служба кои се составен дел на вообичаените граѓански обврски.³⁵

Во современото општество, ропството се појавува во нов облик наречен “модерно ропство” кој најчесто се поврзува со поимот “трговија со луѓе”.

³⁴ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година

³⁵ Европска конвенција за заштита на човековите права, Генерално собрание на Обединетите нации, Рим, 4 Ноември 1950 година.

4.2 Современо ропство

Современото ропство опфаќа збир на специфични правни концепти, вклучувајќи присилна работа, ропство, присилен брак, ропство и практики слични на ропството и трговијата со луѓе. Иако современото ропство не е дефинирано во законот, тој се користи како термин кој се фокусира на заедничките работи во овие правни концепти. Во суштина, тоа се однесува на ситуации на експлоатација што едно лице не може да ги одбие или напушти поради закани, насилство, принуда, измама и / или злоупотреба на моќ.³⁶ Како најчеста причина за современото ропство е сиромаштијата, поради тоа современото ропство е најраспространето во сиромашните земји во кои нема соодветно квалитетно образование, земји каде што недоволно е развиено владеењето на правото и имаат лоша општествена стриктура, но тоа не значи дека ропството не е присутно и во развиените земји. Како наредна причина за постоење на современото ропство се јавува и профитот кој го стекнуваат експлоататорите и е прилично голем. Што се однесува до сексуалното ропство, жртвите тоа го прават доброволно со согласност дека ќе вршат сексуална работа со цел да ги задоволат основните потреби за живот, незнаејќи дека ќе останат заробени подолг временски период.

Во продолжение ќе се посветам на анализирање на сексуалната експлоатација врз жените.

Терминот сексуално насилство е општ назив што се користи за да се означат неколку различни видови агресија, кои имаат врска со сексуалноста- почнувајќи од силувањето, кое може да го врши непознат, цела група, познато лице или член на семејството, до непосаканото „додворување“ и недобредојдени шеги со сексуална конотација. Заедничко за наведените облици на насилство е тоа што сексот и сексуалноста се користат како инструмент за манифестирање сила, односно моќ над жртвата, при што и се нанесува психичка болка (понижување, застрашување, срам и

³⁶ <https://www.walkfree.org/>

слично) и, во некои случаи, физичка повреда (од мали и минливи повреди до смрт) или штета (сексуално преносливи инфекции).

Сексуалното насилство како еден од видовите семејно насилство, може да се дефинира во потесна и поширока смисла. Во потесна смисла под поимот сексуално насилство се подразбира секој вид на задоволување на сексуалните потреби и нагони на насилникот со примена на физичка, психичка или секој друг вид на сила или со примена на надмоќ. Од друга страна пак, сексуалното насилство во поширока смисла ги подразбира сите видови на вербални, гестикулативни или физички контакти кои се со доминантна сексуална содржина и кои се случуваат помеѓу две лица кои што се од различен или ист пол. Врз основа на тоа, под сексуално насилство може да се вбројат: различни сексуални пораки, непристојни понуди, нагласеното покажување на сексуални симболи, допири, дефлорација, силување и слично.³⁷

Според член 3 од конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство:

а. „насилство врз жените“ се разбира како кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените и ги означува сите акти на родово засновано насилство коишто доведуваат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, изнуда или произволно лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или приватниот живот;

б. „домашно насилство“ ги означува сите акти на физичко, сексуално, психичко односно економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството односно помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не;

в. „род“ ги означува општествено конструираните улоги, однесувања, активности и атрибути што дадено општество ги смета за соодветни за жените и за мажите;

³⁷ Студија на обсег на различните форми на сексуално насилство во Република Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство – Глас против насилство, Скопје, 2017.

г. „родово засновано насилство врз жените“ означува насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа;

д. „жртва“ е секое физичко лице кое е изложено на однесувањето наведено во а) и б) од овој член.

ѓ. поимот „жени“ ги вклучува и девојчињата на возраст под осумнаесет години.³⁸

Како најчести форми на сексуално насилство се јавуваат:

- **Сексуален напад** претставува сексуален акт што не е доброволен, и се остварува по пат на присила со заканување или со употреба на физичка сила. Силувањето е намерен акт на насилство и претставува манифестација на моќ, контрола и доминација, а не на неконтролирана сексуална возбуда или желба.
- **Силувањето може** да се јави во повеќе форми и тоа: силување во брак или интимна партнерска врска, силување од познато наспроти силување од непознато лице, групно силување и силување во војна.
- **Сексуална експлоатација** – е поим кој означува било→ каква постоечка или обид за злоупотреба на положбата на ранливост на едно лице, диференцијална моќ или доверба за сексуални цели вклучувајќи, но не ограничувајќи се на, профитирање од финансиски, социјален или политички аспект. Некои видови на „присилна проституција“ може да влезат во оваа категорија.
- **Сексуално вознемирување** (на јавни простори и на→ работно место) е секој облик на несакано вербално, невербално или физичко однесување од сексуален карактер, со цел или последица повреда на достоинството на едно лице, особено кога се создава застрашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива атмосфера.

³⁸ Конвенција на советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.05.2011 година.

Секој може да биде жртва на насилство без разлика на полот, родот, возраста, етничката, националната, верската припадност, сексуалната ориентација, партнерскиот статус, професијата и безброј други нешта со кои индивидуата се идентификува. Кога е сексуалното насилство во прашање постојат групи на луѓе кои се поподложни и поранливи од кои за нас најзначајни се: жени/девојки и сексуални работнички.

- **Жени/Девојки.** Културата, менталитетот, начинот на воспитување, традициите, родовите улоги, родовите норми, општествените верувања и убедувања се само дел од факторите зашто жените и девојките во Р.Македонија се поподложни и поранливи на различните форми на сексуално насилство. Во едно родово нееднакво општество каде што жените во голем дел се сè уште економски зависни, каде се практикува традиционалното следење на родовите улоги и норми, и останатите традиционални практики според кои жената треба да биде покорна и да ги задоволува сите барања на сопругот, партнерот, таткото, братот и сите останати машки членови на фамилијата без право да каже „не“, ја прави ранлива на сите облици на насилство, а во голема мера и на сексуалното насилство. Националните институции кои се надлежни за оваа проблематика не водат статистики распределени по пол и/или род, со кои би можела да се утврди конкретната разлика помеѓу жените жртви на сексуално насилство наспроти мажите жртви на сексуално насилство.
- **Сексуални работници/чки** Кога станува збор за сексуалното насилство при вршење на сексуална работа, тоа е многу пошироко. Според сведоштвата на сексуалните работници/чки во државата, најчесто се појавува кога се договара давање на една услуга за одредена сума, па корисникот на сексуални услуги насилно посегнува и по друг вид на сексуална услуга. Присилувањето на сексуален однос без користење контрацепивно средство од страна на клиентите е една од многу честите форми на сексуално насилство врз сексуалните работници/чки. Сексуалната работа има голема и

широка тематика која се врзува со сексуалното насилство. Хот лајн услугите, салоните за масажи и виртуелните услуги користејќи го интернетот немаат голем ризик од сексуално насилство, но директното давање на сексуални услуги, како на отворената, така и на затворената сцена, се најчесто проследени со сексуално насилство – сметаат претставниците од организациите за заштита на правата на сексуалните работници/чки.

Сексуалното насилство е едно од најсекојдневните форми на насилство во Македонија, но во исто време и едно од најмалку пријавуваните. Причините за непријавување се најразлични, започнувајќи од конзервативноста и патријархалноста на општеството, каде женската сексуалност се смета за неморална, а во исто време на телото на жената се гледа како на сексуален објект во сопственост на мажите, до непризнавање на различните форми на сексуално насилство и недоволниот број законски одредби со кои се санкционираат различните форми на сексуално насилство. Патријархалноста на општеството учи на покорност на жените и вината за сексуалното насилство секогаш ја бара во жртвата. Начинот на облекување, однесување, конзумирање алкохол, местото на движење или пак со други зборови слободното практикување на основните човекови слободи и права во исто време патријархатот ги поистоветува со причини за сексуално насилство. Наместо осуда и поголеми затворски казни за сторителот на сексуалното насилство, има осудени, понижени, деморализирани и обесхрабрани жртви, како од граѓаните, така и од институциите кои се должни да им помогнат. Сето ова води кон создавање на страв и неможност за пријавување на сексуалното насилство во Македонија, па поради сите овие индикатори бројките на пријавени случаи на сексуално насилство, за кои се водат статистички податоци во МВР, не можат да ја претстават реалната состојба во државата.³⁹

Во македонското законодавство различни форми на сексуално насилство се регулирани во различни закони. Националното законодавство го користи терминот

³⁹ Студија на обег на различните форми на сексуално насилство во Република Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство – Глас против насилство, Скопје, 2017

полово насилство како супститут на терминот сексуално насилство. Одредени видови на сексуално/полово насилство се препознаени од Р.Македонија како кривични дела.

Кривичниот законик во главата кривични дела против половата слобода и половиот морал, во член 186 го регулира силувањето, итито:

(1) Тој што друг со употреба на сила или закана дека непосредно ќе нападне врз неговиот живот или тело или врз животот или телото на нему блиско лице, ќе го присили на обљуба, ќе се казни со затвор од три до десет години.

(2) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено врз дете кое наполнило 14 години сторителот, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) Ако поради делото од став 1 настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин, сторителот ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(4) Тој што друг ќе присили на обљуба со сериозна закана дска за него или за нему блиско лице ќе открие нешто што би му наштетило на неговата чест и углед или дека ќе предизвика друго тешко зло, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(5) Тој што во случаите од ставовите 1, 2 и 3 ќе изврши само друго полово дејствие, ќе се казни за делото од став 1 со затвор од шест месеци до пет години, за делото од став 2 со затвор од една до десет години, а за делото од став 3 со затвор од три месци до три години.⁴⁰

Членот 3 од законот за превенција, спречување и заштита од семејното насилство се однесува за насилството бо секаква форма во рамките на семејството, според него:

Под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко, физичко или економско насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, вклучувајќи и закани за такви дејствија, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема сегашен или поранешен брачен другар, вонбрачен партнер

⁴⁰ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година

или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не.⁴¹

Законот за спречување и заштита од дискриминација пак, во став 2 од членот 7 го регулира Сексуално вознемирување како несакано однесување од полов карактер, кое се изразува физички, вербално или на кој било друг начин, а има за цел или последица повреда на достоинството на едно лице, особено кога се создава непријателска, заканувачка, деградирачка или понижувачка средина.⁴²

Сексуалното вознемирување е регулирано и со Законот за работни односи. Со член 9, став 4, „половото вознемирување е секое вербално, невербално или физичко однесување од полов карактер кое има за цел или претставува повреда на достоинството на кандидатот за вработување или на работникот, а кое предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување“. Покрај судската заштита во случаи на дискриминација, законот за работни односи предвидува и прекршочни санкции на правни лица и на одговорното лице, во правното лице, за прекршување на одредбите.⁴³

Во предметот и целта на Законот за заштита од вознемирување на работно место (член 5, став 2) е дефинирање на обврските и одговорностите на работодавачите и вработените во однос на спречување на психичко и полово вознемирување на работно место. Половото вознемирување го дефинира како „секое вербално, невербално или физичко однесување од полов карактер, кое има за цел или 23 претставува повреда на достоинството на кандидатот за вработување или на вработениот, а кое предизвикува чувство на страв или создава непријатност, пониженост“.⁴⁴

⁴¹ Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, Скопје, 15.09.2014 година.

⁴² Закон за спречување и заштита од дискриминација, “сл. Весник на Република Македонија” бр. 50/2010, 2010 година.

⁴³ Закон за работни односи, сл. Весник на Република Македонија бр. 74 од 08.05.2015 година.

⁴⁴ Закон за заштита од вознемирување на работно место, сл. Весник на Република Македонија, бр. 79 од 31.05.2013 година.

4.3 Организираните криминални групи

Согласно националното законодавство во Република Северна Македонија, криминалот од организирана криминална група (ОКГ) се дефинира како кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист.

Како главен мотив за формирање на структурата на организирана криминална група е криминалниот интерес кој ги поврзува членовите на групата и обезбедува континуитет на делување на подолг временски период, додека организираните криминални групи кои се поврзани исклучиво од краткорочен криминален интерес, немаат континуитет во извршувањето на криминалните активности.

Како организатор треба да се третира не само оној кој ја создал криминалната група, туку и оној што од него ја превзел и ја продолжил активноста на создавање и раководење со групата, нејзиното одржување, приклучување на нови припадници итн. Припадник, односно член на групата е тој што го прифатил планот на организаторот и се приклучил кон заедничкиот криминален потфат. Пристапувањето најчесто се врши со превземање на дејствија што значат помагање на дејствувањето на групата.

Според финансиската моќ, поголемиот дел од организираните криминални групи не располагаат со големи финансиски средства, што ја ограничува нивната достапност до ресурси. Организираните криминални групи кои се стекнале со релативно поголема финансиска моќ, дел од финансиските средства стекнати од криминалните активности, ги внесуваат во легален промет преку легалните бизниси кои ги поседуваат, инвестирање во недвижности, луксузни возила, угостителски објекти и финансиските пазари. Големата финансиска моќ на криминалните групи им го олеснува регрутирањето на нови членови во пониските структури на групата и за коруптивни активности. Легалните бизниси од страна на организираните криминални групи се користат за зголемување на нивната

финансиска моќ, прикривање на криминалните активности во и надвор од државата, перење пари и инвестирање на нелегално стекнатите средства во движен и недвижен имот. Поголемиот број од легалните бизниси коишто наменски се отвораат од членовите на криминалните групи, најчесто имаат дејност за транспорт, а истите се користат за криумчарење нелегални стоки.

Организаторите и членовите на организираниите криминални групи во правните субјекти се јавуваат во улога на основачи и управители на повеќе правни субјекти преку кои се врши уплата на парични средства, со цел да се прикрие вистинското потекло и како лица кои се дел од менаџерскиот тим со доминантна улога во одлучувањето. Нивна единствена цел е прелевање на капитал од еден во друг легален бизнис заради стекнување на капитал на штета на други правни лица. Коруптивните активности се застапени кај мал број од организираниите криминални групи, кои корумпираат службеници од спроведувањето на законот од пониско ниво, за дејствија кои им го олеснуваат вршењето на криминалните активности и обезбедуваат нивна заштита.

Методите на корупција кои се применуваат од страна на криминални групи се проверени, веќе користени и се прилагодуваат на моменталните услови на криминалната активност. Коруптивното влијание врз органите за спроведување на законот на криминални групи, покрај прикривање на криминалните активности, им обезбедува знаење за тактиките и техниките на откривање на криминалот и обезбедување докази. Преку ова знаење организираниите криминални групи ги планираат своите контра мерки. Заштита на криминалните активности, најголемиот дел од организираниите криминални групи ја обезбедуваат преку употреба на едноставни и традиционални контра мерки од типот на директни лични средби при договарање на криминалните активности и користење методи на обезбедување на рутите на транспорт при криумчарење стоки. При вршењето на криминалните активности преку државната граница, криминалните групи често употребуваат технички средства за заштита од набљудување. Одредени членови на организираниите криминални групи вршат промена на лични податоци или користат двојно државјанство заради слободно движење во државите на западна Европа, каде што претходно се регистрирани како извршители на кривични дела и имаат забрана за влез.

Најголем број на идентификуваните ОКГ немаат сопствена стратегија и делуваат на локално и регионално ниво, а дел покажуваат тенденција да се прошират и на меѓународно ниво. Делуваат на традиционален начин, со строга хиерархиска поставеност и поделеност на улогите и обврските во групата. Членовите на криминалните групи кои се формираат исклучиво од финансиски интерес, сè без силна хиерархиска структура и многу често дел од нивните членови соработуваат и со други организирани криминални групи. Соработка со други криминални групи во и надвор од државата остваруваат особено при набавката, транспорт и продажба на дрога и криумчарење мигранти.

Организираните криминални групи од Република Северна Македонија, на регионално и меѓународно ниво се инволвирани во недозволена трговија со дроги, организиран и економски криминал, насилен и сериозен криминал и криумчарење мигранти.

Криминалните групи сè повеќе обезбедуваат услуги за криумчарење мигранти со цел избегнување на граничните контроли и регулативите за миграција. При транзитот низ државата, најчесто ги користат услугите на организираните криминални групи кои им ги нудат услугите за одредени финансиски средства. Криумчарењето на мигранти е високо профитабилен бизнис, во кој криминалците се соочуваат со ниско ниво на ризик за откривање и казнување, со што оваа криминална активност станува сè поатрактивна во криминалните кругови. Криминалните групи стануваат организирани на поголемо ниво, остваруваат поголеми профити, создаваат професионални мрежи кои ги надминуваат државните граници и региони. Повеќето нелегални мигранти бараат помош од криминалните групи во избегнувањето на граничните контроли, кои остваруваат профит на сметка на тоа. Како резултат на зајакнатите гранични контроли, мигрантите се откажуваат од обидот за самите илегално да ги преминуваат границите и самите се пренасочуваат во рацете на криминалните групи.

Државните граници, мигрантите ги преминуваат со лица водачи, со чија помош влегуваат на територијата на Република Северна Македонија. Тие остануваат во напуштени објекти близу државната граница од каде што се превземаат од лица превозници кои за одредена финансиска корист ги превезуваат низ територијата на Република Северна

Македонија до посакуваните гранични премини. Локалните криминални групи кои го олеснуваат преминувањето на државната граница и транспортот низ државата, покрај соработката со криминални групи од други земји, соработуваат и со поединци. Тие регрутираат водачи помеѓу мигрантите кои ги обучуваат како да патуваат низ рутата на транспорт. Македонски државјани се инволвирани во фазата на транспорт на територијата на Република Северна Македонија, каде што најчесто се употребуваат приватни средства за транспорт но исто така се користи и јавниот транспорт (автобус или воз). Илегалнат амиграција станува се повеќе организирана, додека криумчарењето на мигранти добива транснационален карактер.⁴⁵

Криминалните групи во Република Северна Македонија се регулирани во Казнениот Законик во член 418 според кој:

(1) Тој што организира група, банда или друго здружение за вршење на кривични дела од членовите 418-а и 418-б, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што ќе стане припадник на група, банда или друго здружение од став 1 или на друг начин ја помага групата, бандата или здружението, ќе се казни со затвор најмалку една година.

(3) Припадник на групата од став 1 кој ќе ја открие групата пред да стори кривично дело во нејзиниот состав или за неа, ќе се ослободи од казна.

(4) Тој што повикува, поттикнува или поддржува извршување на кривичните дела од членовите 418-а и 418-б, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Додека пак членот 394 се гласи:

(1) Тој што ќе создаде група или банда што има за цел вршење на кривични дела за кои може да се изрече казна затвор од три години или потешка казна, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(2) Припадникот на групата или бандата, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

⁴⁵ Проценка на закони од сериозен и организиран криминал, Министерство за внатрешни работи, Скопје, 2016 година.

(3) Ако групата или бандата има за цел вршење кривични дела за кои може да се изрече казна затвор од најмалку осум години, организаторот, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години, а припадникот на групата или бандата ќе се казни со казна затвор од една до пет години.

(4) Припадникот на групата или бандата кој ќе ја открие групата, односно бандата, пред да стори некое кривично дело во нејзин состав или за неа, ќе се ослободи од казна.

(5) Предметите и средствата што групата или бандата ги користи за подготвување на делата, како и средствата за нивното финансирање се одземаат.⁴⁶

4.4 Злоупотреба на безвизниот режим и Шенген зоната

Во време кога движењето на луѓето и материјалните добра преку границите претставува еден од основните постулати на современото живеење, уредувањето на стандардите и унифицирање на пристапот во вршењето на гранична контрола, за ЕУ долги години претставуваше своевиден предизвик. Самото тоа довело до донесување на договор наречен Шенгенски договор потпишан на 14 јуни 1985 година и Конвенцијата за имплементирање на Шенгенскиот договор потпишана на 19 јуни 1990 година, укинати се внатрешни граници помеѓу земјите-членки учеснички и создаде голем бескрајна територијата наречена "Шенген зона". Шенгенскиот договор и Конвенцијата обезбедија построга контрола на надворешна граница, поблиска соработка меѓу судството и полицијата, и донесе визна политика во согласност со политиката за азил. Договорот

⁴⁶ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година.

и Конвенцијата, како и правилата во врска со овие текстови, претставуваат Шенген *acquis*. Од 1999 година шенген е интегриран во правната и институционалната рамка на ЕУ.

Дури во 2006 година за првпат е донесен сеопфатен документ што на систематски начин ги поставува правилата за слободно движење на луѓе, во делот на ЕУ без внатрешни граници – Шенген зоната. Покрај тоа, дефинирањето на “заедничкиот корпус” на законодавството, како една од основните политики на Унијата во управувањето со надворешните граници резултираше со донесувањето на Шенгенскиот граничен кодекс, односно Кодексот на Заедницата за правилата што го уредуваат движењето на лица преку границите. Документот е целосно обврзувачки и директно применлив во сите земји-членки на ЕУ, согласно со Договорот за воспоставување на Европската заедница.

Шенгенскиот граничен кодекс како исклучително комплексен документ, дава широка основа за толкување на опсегот и примена на правата на луѓето во пракса, но, не навлегува во подетална разработка на суштинските (и условно земено, деликатните) елементи што можат да произлезат при имплементација на истиот. Имено, релативно лимитираните информации во поглед на заштитата на човековите права и слободи, меѓу кои и заштитата на личните податоци, неизбежно отвараат еден нов “фронт” за сите субјекти што учествуваат во имплементација на документот, темелно да се посветат на проучување на суштината и на референтните документи на кои што упатува Шенгенскиот граничен кодекс, со цел правилно спроведување на неговите одредби во пракса.

Република Северна Македонија го има прифатено Шенгенскиот договор на 29.09.2008 година со одлука на владата за овозможување влез на државјани на земји членки на Европската унија и потписнички на Шенгенски договор Во Република Македонија и со важечка лична карта. Врз основа на која: Член 1, Со оваа одлука им се овозможува на државјаните на земјите членки на Европската унија и потписнички на Шенгенски договор да влегуваат во Република Македонија и со важечка лична карта издадена од надлежните органи на земјите членки на Европската унија и потписнички на Шенгенски договор од денот на влегување во сила на оваа одлука.

Член 2, Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.⁴⁷

Најновото дополнување на Шенгенскиот граничен кодекс од 2013 година, во врска со “деталните проверки“ на лица, каде што се пропишува обврска на граничната служба, на лицето да му даде “писмена информација на јазикот што го разбира или основано се претпоставува дека го разбира, или на друг соодветен начин, за целта на процедурата за таква проверка“ со напомена дека странецот може да побара име или идентификациски број на службеникот што ја извршил “деталната проверка“, називот на граничниот премин и датумот кога истиот е преминат. Заштитата на странците и нивните податоци во врска со патувањето е предвидена и преку можноста, по барање на лицето, да не се изврши внесување на влезно/излезен печат во патниот документ, доколку таквото внесување “може да предизвика сериозни потешкотии за тоа лице“ (член 10) туку, истото се извршува на посебен образец/лист. Надлежниот орган прибира статистички податоци за такви случаи и ги доставува до Европската Комисија.⁴⁸

Но дали е тоа така? Како е можно и покрај толку правила за гранична проверка, да постои трговија со луѓе и криумчарење на мигранти?, бидејќи податоците покажуваат дека ваквите дела постојат сеуште.

Во поглед на ова прашање, Република Северна Македонија злоупотребата на безвизниот режим го регулира во Членот 418 – Д од Кривичниот законик според кој:

(1) Тој што врбува, поттикнува, организира, засолнува или превезува лица во држава членка на Европската унија и на Шенгенскиот договор, заради стекнување или остварување на социјални, економски или други права, спротивно на правото на Европската унија, на прописите на државите членки на Европската унија и Шенгенскиот договор и на меѓународното право, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(2) Ако сторителот од ставот (1) бил должен и можел да знае дека превезувањето се врши заради стекнување или остварување на правата од ставот (1), спротивно на правото на Европската унија, на прописите на државите членки на Европската унија и

⁴⁷ <https://mvr.gov.mk/>

⁴⁸ <https://dzlp.mk/>

Шенгенскиот договор и на меѓународното право, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(3) Ако делото е сторено од користољубие сторителот, ќе се казни за делото од ставот (1) со затвор најмалку осум години, а за делото од ставот (2) со затвор најмалку четири години.

(4) Ако делото го стори правно лице, ќе се казни со парична казна. (5) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.⁴⁹

Резиме:

Согласно националното законодавство во Република Северна Македонија, криминалот од организирана криминална група се дефинира како кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист. Организираните криминални групи од Република Северна Македонија, на регионално и меѓународно ниво се инволвирани во недозволена трговија со дроги, организиран и економски криминал, насилен и сериозен криминал и криумчарење мигранти. Кривичното дело ропство најчесто се извршува од организирани криминални групи при што истите остваруваат финансиска корист од вршење на ваквото дело. Современото ропство пак, е најчест облик на ропство кое опфаќа збир на специфични правни концепти, вклучувајќи присилна работа, ропство, присилен брак, ропство и практики слични на ропството и трговијата со луѓе. Иако современото ропство не е дефинирано во законот, тој се користи како термин кој се фокусира на заедничките работи во овие правни концепти. Во суштина, тоа се однесува на ситуации на експлоатација што едно лице

⁴⁹ Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година

не може да ги одбие или напушти поради закани, насилство, принуда, измама и / или злоупотреба на моќ. Организираните криминални групи ваквите дела ги започнуваат во една а ги завршуваат во друга држава искористувајќи ги олеснувањата за премин на граница овозможени од страна на безвизниот режим и шенген зоната. Регулацијата што се однесува на безвизниот режим и шенген зоната, колку што од една страна содржи бенефити, од друга страна овозможува полесно движење на лица што автоматски значи и поголема можност на организираните групи да дејствуваат со извршување на горе споменатите дела. Сметам дека потребно е засилена контрола на граничните премини на републиката како и поголема ажурност на полицијата во поглед на организираниот криминал.

Заклучок

На брегот на реката Темза во Лондон, на 15 Јуни 1215 година е потпишан највлијателниот документ во светската историја поврзан со човековите права и слободи, наречен Magna Carta Libertatum или Големата повелба на слободата. За да избегне граѓанска војна со незадоволните барони, англискиот крал Џон Без земја го потпишува документот, кој всушност имал карактер на мировен договор. Во истовреме, Големата повелба на слободата за првпат во Англија им ги гарантира основните права на поданиците. За овој документ се вели дека е еден од најважните во човековата историја поради тоа што со донесување на овој документ, меѓу другото, се укинува ропството а луѓето генерално се стекнуваат со повеќе права односно започнуваат со изедначување на нивните права со оние на нивните претпоставени. До тогаш, положбата на робот била такв што тој бил објект на правото, под неограничена власт на господарот кој слободно располагал со него. Господарот имал потполно право над живото и смртта на робот и неговото семејство, биле третирано како предмет за купопродажба односно како личен имот на оној што ги поседува. Со донесување на овој документ започнува и ослободувањето на робовите односно истите веќе се стекнуваат со свои лични права.

Но, и покрај сите документи и права кои се однесуваат на човекот, и во ова време постои ропството но во некој поинаков облик кој се нарекува современо ропство. Современото ропство опфаќа збир на специфични правни концепти, вклучувајќи присилна работа, ропство, присилен брак, ропство и практики слични на ропството и трговијата со луѓе. Иако современото ропство не е дефинирано во законот, тој се користи како термин кој се фокусира на заедничките работи во овие правни концепти. Во суштина, тоа се однесува на ситуации на експлоатација што едно лице не може да ги одбие или напушти поради закани, насилство, принуда, измама и / или злоупотреба на моќ.

Ропството како феномен е предмет на регулација на сите модерни општества па така и Република Северна Македонија во кривичниот законик во член 418 го регулира ропството на начин што:

(1) Тој што повредувајќи га правилата на меѓународното право, ќе стави друг во ропски или нему сличен однос или го држи во таков однос, го купи, го продаде, му го предаде на друго лице или посредува во купувањето, продажбата или предавањето на вакво лице или поттикнува друг да му ја продаде својата слобода или слободата на лицето кое го издржува или кое се грижи за него, ќе се казни со затвор од една до десет години.

(2) Тој што превезува лица кои се наоѓаат во ропски или сличен однос од една земја во друга, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(3) Тој што делото од ставовите 1 и 2 ќе го стори спрема малолетно лице, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

Анализирачки го овој член може да се забележи дека Кривичниот законик на Република Северна Македонија, во поглед на ропството, се повикува на меѓународното право што ќе рече дека ропството е регулирано со меѓународен документ наречен Европска конвенција за заштита на човекови права, според која:

(2) Тој што превезува лица кои се наоѓаат во ропски или сличен однос од една земја во друга, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(3) Тој што делото од ставовите 1 и 2 ќе го стори спрема малолетно лице, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

Кога станува збор за ропството на меѓународно ниво, Европската конвенција за заштита на човековите права истото го регулира во членот 4 според кој:

1. Никој не смее да биде држан во ропство или во ропска зависност.
2. Никој не смее да биде присилен да врши принудна или задолжителна работа.
3. Во смисла на овој член, за «принудна или задолжителна работа» нема да се смета:

а. секоја работа која нормално се бара од лицата кои се наоѓаат во затвор под услови предвидени во член 5 од оваа Конвенција или за време на условниот отпуст;

б. секоја служба која има воен карактер или некоја друга служба наместо задолжително служење на воениот рок, кога се работи за лица кои се повикале на приговор на совеста во оние земји во кои тоа е предвидено со закон;

в. секоја служба која се наложува во случај на опасност или несреќа, што го загрозува животот и благосостојбата на заедницата;

г. секоја работа или служба кои се составен дел на вообичаените граѓански обврски.

Ропството како такво со себе повлекува и други кривични дела кои во современото општество се регулирани како на меѓународно ниво така и на ниво на држава. Едно од нив е кривичното дело Трговија со луѓе која е акт на злоупотреба на луѓе преку употреба на сила, измама или принуда за вршење на одредени дејства против нивна волја. Ваквиот акт се смета за тргување со луѓе кој има многу слични карактеристики со робувањето. Поимот за трговија со луѓе е содржан во членот 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, усвоен од Генералното собрание на Обединетите нации од 15.11.2000 година. Што се однесува до домашното позитивно право во Република Северна Македонија трговијата со луѓе е регулирана во Кривичниот законик во член 418-а. Постојат голем број причини за појава на трговијата со луѓе. Најчесто, тие се одредени од бројни политички, економски, социјални и културни фактори. Што се однесува до жртвите на трговија со луѓе, статистичките податоци покажуваат дека во Република Северна Македонија во периодот од 2014 до 2019 година, регистрирани се 11 полнолетни жртви на трговија со луѓе за различен вид на експлоатација.

Од истражувањето на оваа тема заклучив дека поимот трговија со луѓе како во Република Северна Македонија, така и на меѓународно ниво е соодветно регулиран со што останува на институциите на извршната власт истите да ги спроведуваат на ниво на републиката како и да соработуваат со органите на други држави се со цел намалување на трговијата со луѓе и заштита на граѓаните од ваквото кривично дело. Поразителен е фактот дека како жртви на трговија со луѓе се јавуваат и деца кои според нивната природа се најранлива категорија во едно општество. Во република Северна Македонија во периодот од 2014 до 2019 се регистрирани 22 малолетни лица кои биле жртви на трговија со луѓе. Од друга страна пак, трговијата со луѓе со себе повлекува уште едно кривично дело кое се нарекува Крумчарње на мигранти кое во последниот период како

во Република Северна македонија така и во цела европа преставува голем проблем. Криумчарењето на мигранти на меѓународно ниво е регулирано во членот 3 од Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, според кој “криумчарење на мигранти” значи обезбедување на нелегален влез на едно лице во држава членка каде тоа лице не е државјанин ниту има постојан престој, со цел на непосреден или посреден начин да се прибави финансиска или друга материјална корист. Што се однесува на криумчарењето на мигранти во Република Северна Македонија, истото е регулирано во член 418 – б од Кривичниот законик. Законодавецот во овој член ги оредува сите начини на извршување на ова дело со искористување на положбата и немоќта на жртвата со цел истата да ја пренесе преку државните граници. Статистиката во поглед на криумчарењето на мигранти покажува дека во периодот од 2014 до 2019 бележи 6291 жртви што преставува неуспех на државата во порба против ваквиот криминал.

Карактеристично за овие кривични дела е фактот што истите се извршуваат од страна на организирана група која дејствува не само на територијата на Република Северна Македонија, туку и надвор од границите на истата. Република Северна Македонија, криминалот од организирана криминална група се дефинира како кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист. Организираните криминални групи од Република Северна Македонија, на регионално и меѓународно ниво се инволвирани во недозволена трговија со дроги, организиран и економски криминал, несилен и сериозен криминал и криумчарење на мигранти. Ваквата инволвираност на криминалните групи на меѓународно ниво е олеснето поради постоење на безвизниот режим и Шенген зоната кои на државите им овозможуваат полесно преминување на границите. Од истражувањето посветено на трговијата со луѓе заклучив дека поимот трговија со луѓе како во Република Северна Македонија, така и на меѓународно ниво е соодветно регулиран со што останува на институциите на извршната власт истите да ги спроведуваат

на ниво на републиката како и да соработуваат со органите на други држави се со цел намалување на трговијата со луѓе и заштита на граѓаните од ваквото кривично дело. Сметам дека во поглед на трговијата со луѓе а поконкретно и трговијата со деца, потребно е државата да преземе чекори за едукација на населението преку соработка и заеднички активности на владини и невладини организации на начин на одржување на трибини, предавања, едукативни содржини во електронски медиуми како и учество на ученици и наставен кадар во едукативни кампањи спроведени во образовниот систем со цел зголемување на свеста за опасноста и ризиците кај децата кои се изложени на интернет. Како наредна препорака во поглед на трговијата со луѓе би предложила поголема ажурност и соработка на Министерството за внатрешни работи формирајќи посебни тимови чија цел ќе биде откривање и спречување на трговија со луѓе и кои ќе дејствуваат на нивото на републиката, но и ќе соработуваат со државните органи на другите земји со што би се намалила трговијата со луѓе но би се влијаело и врз намалување или искоренување и на криумчарењето на мигранти.

Современото ропство кое веќе го споменав преставува сериозен проблем за општеството во Република Северна Македонија, па така сметам дека потребно е државата да имплементира сериозни мерки со кои ќе се заштитат жените и девојките кои се најчеста категорија на тргување во современото ропство поради причините наведени во овој труд, на начин на рано откривање на организирани групи кои се занимаваат со ваквата дејност како и затварање на локалите каде што жени и девојки се присилени да даваат сексуални услуги и кривично гонење на сопствениците на истите. Од друга страна пак, на лицата кои веќе се жртви на современо ропство потребно е да им се овозможат соодветна ресоцијализација и помош од страна на институциите на државата се со цел надминување на траумите и последиците кои овие жртви ги стекнале за време на нивното ропство.

Во 21 век, време каде што човековите права се на врвот на скалата на правилата во модерната демократија, време каде што постојат голем број како на мѓународни норми и правила, така и правила на ниво на самите држави, излишно е да се зборува за ропство а камо ли истото да постои и да постојат жртви на ваквото кривично дело кои се стекнуваат со сериозни последици предизвикани од прислиното ограничување на нивната слобода бидејќи *Оние кои ја негираат слободата на другите, не ја заслужуваат за себе.* – *Абрахам Линколн.*

Користена Литература

Учебници, монографии, статии, научни трудови

- Данаилов, Владимир, Трговија со луѓе – криминален бизнис со робовладелски лик, Меѓународна организација за миграции мисија во Скопје, Скопје, 2001
- Извештај – Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија, Македонско здружение на млади правници, Скопје 2019 година.
- Индикатори за идентификација на жртви на трговија со луѓе, Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, Скопје, 2014 година.
- Информација за појавата на трговија со деца во Република Македонија, Народен правобранител, Скопје, 26.10.2010 година.
- Историја на правото, Проф. Д-р Билјана Поповска, Скопје 2005 година.
- Кривично – правен аспект на криумчарење мигранти во Република Македонија, М-р Јасмин Калач, Август, 2016 година.
- Меѓународна организација за миграција, Меѓународното право за миграција
- Миграција и човекови права, Публикација на студентски трудови и плакати Правен факултет и ликовна академија Универзитет Гоце Делчев – Штип, 2019
- Положбата на жртвата во казненото право, Докторска дисертација, М-р Беса Арифи, Мај 2010 година
- Прирачник за идентификација и директна помош и поддршка на жртви на трговија со луѓе и ранливи групи, Национална комисија, Скопје, 2012 година.
- Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, усвоен со Резолуцијата А/РЕС/55/25 од 15.11.2000 година на 55-та седница на Генералното собрание на Обединетите нации.
- Протокол против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, Генералното Собрание, 2000 година.

- Проценка на закони од сериозен и организиран криминал, Министерство за внатрешни работи, Скопје, 2016 година.
- Студија на обег на различните форми на сексуално насилство во Република Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство – Глас против насилство, Скопје, 2017.
- Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти, UNODC.

Закони

- Европска конвенција за заштита на човековите права, Генерално собрание на Обединетите нации, Рим, 4 Ноември 1950 година.
- Закон за кривична постапка, Сл. Весник бр 150, 18.11.2010 година.
- Закон за заштита на децата, Сл. Весник на Р. Македонија, бр. 23 од 2013 година.
- Закон за заштита од вознемирување на работно место, Сл. Весник на Република Македонија, бр. 79 од 31.05.2013 година.
- Закон за правда за децата, Сл. Весник на РМ бр. 148, 2013 година
- Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, Скопје, 15.09.2014 година.
- Закон за работни односи, сл. Весник на Република Македонија бр. 74 од 08.05.2015 година.
- Закон за семејство, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија, бр. 153, 20.10.2014 година.
- Закон за спречување и заштита од дискриминација, “сл. Весник на Република Македонија” бр. 50/2010, 2010 година
- Конвенција за борба против трговија со луѓе на советот на европа, Совет на европа, Варшава. 16.05.2005.
- Конвенција за правата на детето, резолуција 44/25, 20 Ноември 1989г., Генерално собрание на ООН
- Конвенција на советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.05.2011 година.
- Кривичен законик, пречистен текст, Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година.

Интернет извори

- <https://dzlp.mk/>
- <https://kazistop.mk/>
- <http://lastrada.org.mk/>
- <http://lastrada.org.mk/prichini-i-posledici-od-trgovija-so-lugje/>
- <https://mvr.gov.mk/>
- <http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/>
- <http://www.stat.gov.mk/>
- <http://www.pravo.org.mk/>
- <https://www.unodc.org/>
- <https://www.walkfree.org/>